

Kielistrategia päiväkotien käyttöön

Svenska kulturfonden käynnisti kesäkuussa 2004 hankkeen, jonka tavoitteena oli luoda kielistrategia ruotsinkielisiä päiväkoteja varten. Tavoitteena oli antaa kielellistä tukea arkisissa tilanteissa erilaisen kielitaustan omaaville lapsille ja tarjota heille virikkeitä elävän ja toimivan ruotsin kielen pohjaksi. Hankkeen aikana kokeiltiin erilaisia työmenetelmiä henkilökunnan taitojen ja kokemusten pohjalta. Hankkeeseen osallistui seitsemän päiväkotiryhmää.

Koulussa on jo pitkään tehty töitä kielellisen tuen ja kielellisten virikkeiden antamiseksi. Tutkimuksessa, koulutuksessa tai täydennyskoulutuksessa ei sen sijaan ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota päivähoidon kieleen siitä huolimatta, että lapsi hankkii päivähoitoaikanaan koulussa tarvittavat kielelliset taidot. Valitettavasti Suomessa on ajateltu, että ruotsinkielisessä päivähoidossa olleet lapset selviävät automaattisesti koulunkäynnistä ruotsin kielellä. Valitettavasti näin ei kuitenkaan ole. Ruotsinkielisissä päivähoitoryhmissä suomi voi olla dominoiva kieli, eikä ruotsin kieli saa siten tarpeeksi tukea. Kun päivähoidossa ollaan tultu tietoisiksi tilanteesta, monin paikoin ollaan oltu epätietoisia siitä, mitä henkilökunta voi tehdä ruotsin kielen elävöittämiseksi. Hankkeen tarkoituksena on siksi ollut välineiden kehittäminen oman kielistrategian luomiseksi päivähoitoon. Toimivan kielistrategian edellytyksenä on, että aikuinen osaa osoittaa mielenkiintoa lasta kohtaan ja kohdata yksittäisen lapsen. Tästä johtuen tarvitaan sekä tietoisuutta kielen merkityksestä että aktiivisuutta kieltä kehittävän ympäristön luomiseksi.

Hankkeen tarkoitus ja tavoitteet on kirjattu hankesuunnitelmaan seuraavasti:

Tavoitteena on

1. muokata tiedostamattomasta osaamisesta harkittu ja tietoinen strategia
2. kehittää materiaalia kielistrategian pohjaksi ja käytettäväksi tulevaisuudessa koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa työskentelemällä muutaman pilottipäiväkodin kanssa
3. järjestää seminaari hankkeeseen osallistuville päiväkodeille
4. tehdä yhteistyötä päiväkotihenkilöstön kouluttamisesta vastaavien laitosten kanssa (opettajankoulutuslaitokset, ammattikorkeakoulut, toisen asteen ammattikoulutus)
5. luoda pohja päiväkotihenkilöstön täydennyskoulutusta varten
6. laatia päivähoidon kielistrategia.

Hanketyöhön sisältyi eri työmenetelmiä. Hankkeenvetäjä haastatteli henkilökuntaa hankkeen alussa ja myöhemmin, havainnoi lapsia ja henkilökuntaa ja nauhoitti yhteensä yli 60 tuntia toimintaa videolle. Työrutiineja analysoitiin myöhemmin videofilmien perusteella. Henkilökunnalle hankkeen aikana annetut tehtävät antoivat työntekijöille mahdollisuuden pohtia omia työtapojaan ja itseään kielellisenä mallina ja kielen kehittäjänä. Tehtävät muodostivat luontevan osan päiväkodin normaalia toimintaa.

Henkilökunta sai myös analysoida päiväkotia kielellisenä ympäristönä ja tiivistää yhteistyötä lasten vanhempien kanssa.

Suomenruotsalainen sosiaalialan osaamiskeskus Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området toimi hankkeen päämiehenä ja päiväkodinjohtaja, kasvatustieteiden maisteri Lillemor Gammelgård hankkeenvetäjänä. Lisäksi hankkeeseen osallistunut viiteryhmä kertoi näkemyksistään koskien hankkeen rakennetta, työprosessia ja loppuraporttia. Viiteryhmän jäsenet olivat Espoon kaupungin opetustoimen johtaja Barbro Högström, opetusneuvos Gun Oker-Blom Opetushallituksesta, erityistutkija Eivor Sommardahl Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta sekä koulutusasiamies Veronica Granö-Suomalainen ja tiedottaja Veronica Hertzberg Svenska kulturfondenista.

Hankkeeseen osallistuneet 3-5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmät olivat seuraavat:

Blåklockan Nikkilän päiväkoti, Sipoo
Domherren Fågelsångens daghem, Espoo
Lingonen Lasarettsgatans daghem, Turku
Myran Tammerfors svenska barndaghem, Tampere
Nyckelpigan Westend daghem, Espoo
Trollebo Näsby daghem, Närpiö
Trollungarna Mustion päiväkoti, Karjaa

Hanke on nyt päättynyt. Tämän julkaisun avulla haluamme antaa päiväkotihenkilöstölle tukimateriaalia kieltä kehittävän ympäristön luomiseksi. Svenska kulturfonden jatkaa puolestaan työtään yhdessä ruotsinkielisen sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa kaikkien päivähoidossa työskentelevien täydennyskoulutuksen alalla.

Helsinki tammikuussa 2006

Svenska kulturfonden

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Päiväkodin kielistrategia a:sta ö:hön

Päiväkodin henkilökunta kielellisenä mallina	Lapset puhuvat ja kertovat	Kielen kehittymistä edistävä ympäristö	Kasvatuskumppanuus
A. Arkikieli	G. Keskustelut ja kertominen	O. Kieltä kehittävä päiväkotiympäristö	X. Lapsen kieli
B. Lasten puheaika	H. Arkirutiinit	P. Lähiympäristö	Y. Keskustelu kielestä
C. Aikuisten keskinäiset keskustelut	I. Pienryhmätyökentely	Q. Vaihtelevat tekstit	Z. Dokumentointi vanhempien kanssa käytävien keskustelujen pohjaksi
D. Keskustelut lasten päiden yli	J. Kokoontumiset pienissä ja suurissa ryhmissä	R. Kuvakirjat ja kuvattomat kirjat	Å. Vanhempien ja lapsen väliset keskustelut
E. Keskustelut lasten kanssa	K. Vaihtelevat keskustelukumppanit	S. Lapset tutkivat tekstejä	Ä. Kirjavinkkejä vanhemmille ja lapsille
F. Suullinen kertominen	L. Lasten kuunteleminen	T. Eläytyvä lukeminen	Ö. Päiväkodin kieli kotona
	M. Kertomistehtävät	U. Leikit ja pelit	
	N. Dokumentointi	V. Lasten ajatusten saattaminen näkyviksi	

Esitellyt esimerkit ovat peräisin osin hankkeeseen osallistuneista päiväkodeista, osin 25-vuotisesta työkokemuksesta päivähoitossa.

Tämä kielistrategia on tarkoitettu tueksi päiväkodissa työskenteleville. Strategiassa halutaan nostaa esiin kysymyksiä, jotka voivat auttaa päiväkodin henkilöstöä luomaan päiväkotiin sellainen ympäristö, jossa henkilökunta yhdessä vanhempien kanssa pystyy antamaan lapselle parhaat mahdolliset kielellisen kehittymisen edellytykset. Strategia on jaettu neljään osioon ja kussakin osiossa on oma näkökulmansa – henkilöstön, lapsen, ympäristön ja vanhempien. Jotta kielistrategiasta olisi hyötyä, kaikki osat on otettava huomioon ja kaikkien päiväkodissa työskentelevien on osallistuttava toimintaan aktiivisesti. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että päiväkodissa käydään yhdessä läpi päivittäiset rutiinit ja työtavat ja tiedostetaan kielen merkitys työssä. Kielellistä tietoisuutta lisäämällä ja tiettyjä työtapoja muuttamalla kielen merkitystä korostaen voidaan tukea aktiivisesti yksittäisen lapsen kielellistä kehittymistä.

Kielistrategiassa on neljä osiota: *Päiväkodin henkilökunta kielellisenä mallina, Lapset puhuvat ja kertovat, Kielen kehittymistä edistävä ympäristö ja Kasvatuskumppanuus*. Ensimmäisen osion tarkoituksena on lisätä henkilökunnan tietoisuutta kielestä. Muiden osioiden tarkoituksena on kiinnittää huomio työtapoihin ja rutiineihin, ympäristöön ja vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Osiot esitellään tarkemmin omissa luvuissaan.

Ensimmäinen osio

Päiväkodin henkilökunta kielellisenä mallina

Lapset oppivat sellaista kieltä, jota he kokevat tarvitsevansa, sillä he haluavat keskustella sellaisten aikuisten ja lasten kanssa, joista he pitävät. Kieltä oppiakseen lapsen on sekä kuunneltava muita samaa kieltä puhuvia että tuotettava kieltä itse. Tässä yhteydessä päiväkodissa työskentelevillä on tärkeä tehtävä, koska päiväkodin työntekijät viettävät monta tuntia päivässä lasten kanssa muodostaen tärkeän kielellisen mallin lapsille. Päiväkodin työntekijöiden kielellinen merkitys korostuu varsinkin silloin, kun lapsen kotikieli on toinen kuin päiväkodissa käytettävä kieli – mutta emme saa myöskään unohtaa, että myös yksikielisistä perheistä tulevat lapset tarvitsevat kielellisiä virikkeitä, jotta heidän kielensä kehittyisi rikkaaksi ja eläväksi.

Arkikieli

Monet päiväkodissa työskentelevät kokevat toistavansa päivästä toiseen samoja asioita lapsille. Välttyäkseen toistoilta he ryhtyvät antamaan lapsille lyhyitä komentoja ja ohjeita ja käyttämään epätäydellisiä lauseita. Toistot tarjoavat kuitenkin hyvän kielellisen rutiinin lapsille, joiden kieli on kehittymässä. Sanoja ja fraaseja on toistettava, jotta ne iskostuvat lasten kielenkäyttöön ja muuttuvat osaksi lapsen kieltä.

Käytä kokonaisia lauseita

Vältä liian lyhytsanaista puhumista erilaisissa rutiinitilanteissa. Ei ole tavatonta, että aikuiset käyttävät yhden tai kahden sanan lauseita auttaessaan lasta pukemisessa, aterioiden ja vessassa käyntien yhteydessä sekä tavaroiden paikoilleen korjaamisessa.

- ✓ Pukemisen yhteydessä aikuisten voi kuulla kehottavan lapsia "Vilma, pipo!" kokonaisen lauseen sijasta: "Vilma, muista laittaa pipo päähän!".
- ✓ Puuroa jakaessaan hoitaja voi kysyä: "Hilloa vai sokeria?" sen sijaan, että hän kysyisi: "Otatko puuroosi hilloa vai sokeria?".

Käytä rikasta ja runsassävyyistä kieltä

Lasten kanssa puhuttaessa on hyvä käyttää rikasta ja runsassävyyistä kieltä, eikä yrittää yksinkertaistaa kielenkäyttöään hinnalla millä hyvänsä siinä tarkoituksessa, ettei sanomasta mikään menisi hukkaan. Useimmat keskustelutilanteet päiväkodissa ovat sidottuja johonkin tilanteeseen, jolloin lapsi ymmärtää viestin hyvin ymmärtämättä kaikkia yksittäisiä sanoja.

Yksinkertaistamisen sijasta aikuinen voi näyttää ja osoittaa, mitä tarkoittaa, jolloin lapsen sanavarasto laajenee samalla.

Ei ole tavatonta, että me aikuiset käytämme yksinkertaistettua kieltä ja puhumme lyhyesti seurustellessamme lasten kanssa. Osa päiväkodin aikuisista puhuu ylimalkaan melko vähän lasten kanssa yhteisiä aamukokoontumisia tai muita kokoontumisia lukuun ottamatta.

Onneksi aikuiset kuitenkin useimmiten puhuvat lapsille sen sijaan, että he kutsuisivat lapsia esimerkiksi viheltämällä terävästi. Viheltäminen saattaa sopia liikuntasaliin, mutta ei päiväkotiin. Tästä johtuen lapsille on aina puhuttava.

- ✓ Lapset olivat menossa ulos ja he olivat pukemassa ulkovaatteita päälleen. Juho kysyy, täytyykö hänen laittaa sadetakki, johon aikuinen vastaa: "Kyllä, laita sadetakki" sen sijaan, että hän olisi sanonut: Kyllä, saatat tarvita sadetakkia, koska kävelemme aina kauppahallille saakka ja ulkona alkaa ehkä sataa".

Halutessasi antaa hyvän kielellisen mallin sinun tulee kiinnittää huomiota sanavalintoihisi. Päiväkodissa käytetään nimittäin runsaasti sanoja ja ilmaisuja, joita ei tulisi käyttää tilanteissa, joissa aikuiset toimivat kielellisenä esikuvana.

On myös erityisiä yksinomaan päiväkodeissa käytettäviä sanoja ja sanontoja, joita tuskin käytetään muualla. Joitakin sanoja ja ilmaisuja on käytetty päiväkotimaailmassa jo pitkään, kun taas jotkin sanat ja ilmaukset on lainattu lapsilta ja otettu käyttöön päiväkodissa käytettävässä kielessä.

- ✓ Ruokapöydässä jotkut aikuiset voivat sanoa lapsille, että nämä saavat kiittää syötyään valmiiksi. Kiittäminen tarkoittaa tässä sitä, että lapset saavat nousta pöydästä ja siirtyä omiin askareisiinsa; lapset eivät kuitenkaan välttämättä edes sano "kiitos".

Hauska tapa päästä eroon joistakin sanoista ja ilmaisuista voi olla Viikon sanan valitseminen. Viikon sanaksi valitaan sana tai ilmaisu, josta yritetään päästä eroon. (Kollegani ehdotti Viikon sanaa, jota halutaan alkaa käyttää enemmän, esim. näin: Päiväkodissa voitaisiin valita Viikon sana, jonka avulla lasten sanavarastoa pyritään kasvattamaan.)

Lasten puheaika

Jotta lapset oppivat kieltä, heidän tulee saada käyttää sitä. Ajatusten pukeminen sanoiksi aktivoi lasten ajattelua ja mietteitä. Valitettavasti päiväkotien kielenkäytöstä tehdyt tutkimukset osoittavat, että päiväkodin henkilöstö käyttää puheajasta 70 prosenttia, kun taas lapsille jää 30 prosenttia puheajasta. Tällöin ei yksittäisen lapsen puheaika voi olla kovin suuri 21 lapsen ryhmässä! Mutta miten lasten puheaikaa voitaisiin lisätä?

Päiväkodin rutiineihin kuuluvat ns. aamukokoontumiset. Suuressa 21 lapsen ryhmässä lapset eivät aina saa sanoa sitä, mitä heillä on sydämellään. Me aikuiset hoidamme puhumisen, kun taas lasten puhe keskeytetään ja heitä ojennetaan sanoen: *"Nyt emme ehdi puhumaan"*. Lapset eivät ehkä saa kertoa, mitä haluaisivat, vaan heidät keskeytetään sanoen: *"Saat kertoa myöhemmin lisää! Nyt on ruoka-aika!"*. Valitettavasti lasten vuoro puhua tulee harvoin myöhemminkään.

Joillakin lapsilla on puhevaikeuksia, ja heidän kertomisensa etenee takellellen. Tällöin muut lapset eivät jaksakaan keskittyä kuuntelemaan ja ryhmä muuttuu levottomaksi. Tällaisissa tilanteissa aikuinen saattaa toisinaan keskeyttää puhujan ja täydentää tarinaa siten kuin kuvittelee lapsen haluavan sen kertoa. Näin ei kuitenkaan pitäisi tehdä, vaan sen sijaan lapselle pitäisi antaa aikaa ja osoittaa mielenkiintoa hänen kertomustaan kohtaan.

Me aikuiset emme yleensä pidä siitä, että lapset keskeyttävät puheemme, kun keskustelemme keskenämme. Sen sijaan me kyllä saatamme kylmänviileästi keskeyttää lapsen puheen.

- ✓ Ennen joulujuhlapäivää Rasmus yritti turhaan puhua aikuiselle, joka keskusteli toisen aikuisen kanssa. Toinen aikuisista huomautti, että Rasmuksen on odotettava vuoroaan kun aikuiset puhuvat, jolloin Rasmus totesi nopeasti: *"Ajattelin vain kertoa, että saat minulta hienon kukan huomenna joulujuhlissa"*. Tällöin molemmat aikuiset vaikenivat.

Aikuisten keskinäiset keskustelut

Lasten on myös hyvä kuulla aikuisten keskustelevan keskenään. Olemme lasten kielellisiä esikuvia ja lasten on hyvä kuulla aikuisten selittävän, pohtivan, suunnittelevan ja käyttävän mielikuvitustaan samalla tavoin kuin he itse.

- ✓ Eräissä päiväkodissa henkilökunta juo usein kahvia heti lasten aamupalan jälkeen. Tällöin aikuiset keskustelevat lyhyesti päivän ohjelmasta ja ajankohtaisista tapahtumista. Keskusteluaiheet sopivat lasten korville, eikä keskustelussa puututa yksityisasioihin. Lapset istuvat mielellään kuuntelemassa aikuisia ja jos aikuisilta toisinaan jää kahvittelemisen hetki pitämättä, lapset huomauttavat huolestuneina, etteivät aikuiset ole ehtineet pitää yhteistä juttutuokiotaan.

Keskustelut lasten päiden yli

On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, etteivät aikuiset puhu lasten päiden yli. Aikuisten ei tulisi puhua toistensa kanssa huoneen toiselta reunalta toiselle reunalle.

- ✓ Päiväkotiryhmässä tyttö yrittää kiinnittää hoitajien huomion itseensä, koska hän haluaa lisää maitoa. Aikuiset istuvat kumpikin tahoillaan huoneessa, eikä kumpikaan istu samassa pöydässä lasten kanssa. He eivät kuule lapsen pyyntöä, koska käyvät mielenkiintoista keskustelua uusista vaatteista lasten päiden yli. Tyttö ei saa lisää maitoa, ennen kuin huoneeseen tulee kolmas aikuinen, joka kuulee lapsen pyynnön.

Keskustelut lasten kanssa

Päivän aikana lapsilla on toisinaan vapaata leikkimistä, jolloin he saavat leikkiä itsekseen. Vapaan leikkimisen aikana aikuiset keskustelevat usein keskenään sen sijaan, että he leikkisivät lasten kanssa tai oleskelsivat lasten lähellä. Koska monilta lapsilta puuttuu leikkimiseen ja leluihin liittyvät sanat ja ilmaisut, voimme yksinkertaisella tavalla tarjoilla heille nämä sanat olemalla käytettävissä lasten leikeissä. Maassamme on pitkään korostettu sitä, että leikki on lapsen työtä, ja leikkiminenhän on tärkeää, mutta se ei sulje aikuisten läsnäoloa ulkopuolelle. Aikuiset voivat päinvastoin viedä leikkiä eteenpäin, eikä lasten tarvitse olla keskenään, jotta leikki olisi hyvää.

- ✓ Kahdentoista pienen lapsen ryhmässä henkilökunta on huomannut lasten leikin onnistuvan parhaiten aikuisten istuessa yhdessä lasten kanssa lattialla. Tuolloin lapset ovat jatkuvasti yhteydessä aikuisiin, he näyttävät mitä ovat tekemässä, kysyvät asioiden nimiä ja aikuiset puhuvat paljon lasten kanssa. Tässä päiväkodissa henkilökunta puhuu erityisen paljon lasten kanssa ja melko vähän keskenään lasten valvellaoloaikana.

Suullinen kertominen

Lasten on hyvä kuulla, miten aikuiset ilmaisevat itseään keskustelemalla ja kertomalla eikä pelkästään antamalla ohjeita, kehottamalla tai kieltämällä. Lapset arvostavat sitä, kun aikuiset kertovat elämästään ja kokemuksistaan, kissastaan, koirastaan tai lapsuudestaan. Kertominen luo siltoja sukupolvien välille. Näiden kertomusten myötä lapset saavat esikuvia omille kertomuksilleen, ja kertominen on myös kielen kehittymisen edellytys. Nykyisin valitettavan harvat aikuiset osaavat ja uskaltavat kertoa satuja lapsille. Yleensä luemme kirjoja. Mutta kertomisen taitoaan voi harjoituttaa, ja kertomuksiin voi aina löytää materiaalia kirjoitetuista saduista, joita voimme kertoa omin sanoin tai luoda uusia käänteitä tarinoihin kertomuksen kuluessa.

- ✓ Yhdessä kielistrategiahankkeeseen osallistuneista päiväkodeista lastenhoitajat vuorottelivat lasten lepohetken valvomisessa. Toinen lastenhoitajista yleensä lauloi lapsille, kun taas toinen kertoi uusia itse keksimiään satuja, jotka käsittelivät usein Peppiä. Lapset pyysivät kertojaa kertomaan jostain tietystä aiheesta tai hahmosta.

- ✓ Toisessa päiväkodissa yksi hoitajista kertoi tarinoita ollessaan työvuorossa päiväkodin sulkemisaikana. Monista lapsista on tylsää olla aina viimeisten joukossa päiväkodissa. Kaikki kaverit ovat jo lähteneet, eikä viimeisen puolituntisen aikana ole mitään tekemistä. Silloin aikuinen kerää päiväkotiin jääneet lapset luokseen päiväkodin eteiseen ja kertoo heille tarinoita. Näin viimeisestä päiväkodissa vietetystä hetkestä tulee myönteinen ja kielen kehitystä edistävä tuokio.

Lue lisää esim. Pertti Luumin kirjoista (*Kertojan käsikirja, 2006*) tai tutustu esim. Neppe Petterssonin sadunkerrontakursseihin.

Toinen osio

Lapset puhuvat ja kertovat

Lapset oppivat kieltä ja kehittävät kieltään saadessaan runsaasti mahdollisuuksia puhumiseen ja ajatustensa muotoilemiseen. Lasten puheajan ja puhetilanteiden lisäämiseksi meidän kaikkien tulee tiedostaa paremmin se, että lapsille tulee antaa päivittäin tilaisuus sekä puhumiseen että kuuntelemiseen. Lapsethan voivat oleskella päiväkodissa kahdeksan tuntia päivässä tai jopa pidempään, ja tämän ajan he viettävät usein suuressa meluisassa ryhmässä, jossa on 20 muuta lasta. Valitettavasti lapsilla on vain harvoin aikaa tai tilaa olla yksin tai mahdollisuuksia olla kahden kesken aikuisen kanssa. Jos tuntuu siltä, että päiväkodissa on pulaa ajasta ja päiväohjelma on liian tiukkaan ahdettu, jotta hoitajat ehtisivät kuunnella lapsia ja keskustella heidän kanssaan, on ehkä syytä miettiä, mikä on oikeasti tärkeää, ja muuttaa päiväkodin päiväohjelmaa ja rutiineja.

Keskustelut ja kertominen

Rutiinit ovat useimmissa päiväkodeissa melko samanlaiset – aamupäivisin on paljon kaikenlaista ohjelmaa ja iltapäivisin ohjelmaa on vähemmän. Liian usein rutiineja pidetään pakollisina, vaikka ne eivät sitä olekaan. Aamukokoontuminen on esimerkiksi kaikkien päiväkotien ohjelmassa, mutta siitä voitaisiin hyvinkin luopua säännöllisenä ohjelmanumerona. Pakollinen lepoaika on toinen tällainen esimerkki. Lisäksi voi pohtia sitä, täytyykö kaikkien lasten olla ulkona samaan aikaan, tai täytyykö lasten todella ulkoilla 2–3 kertaa päivässä. Pienimpien lasten pukemiseen ja riisumiseen menee paljon aikaa. Siksi on hyvä muistaa, että päiväkodin rutiineja ja päiväohjelmaa voi ja saa muuttaa, ja on hyvä pyrkiä suunnittelemaan päiväkodin ohjelmaan lisää puheaikaa lapsille.

Yhtenä päivänä viikossa voitaisiin pitää puhepäivä. Silloin lapset jaettaisiin pienryhmiin, joissa kaikki puheaika olisi varattu heille, ja kuhunkin ryhmään tulisi yksi aikuinen, jonka tehtävänä olisi kuunteleminen ja mahdollisesti keskustelun dokumentointi. Puheajan voisi sisällyttää päivittäiseen ohjelmaan, mahdollisesti ennen lounasta, aamupalan jälkeen, lepoajan jälkeen jne. Tällaiseen tapaan tottumattomat haluavat mielellään keskusteluaiheen, mutta ei syytä huoleen: mitään valmiita keskusteluaiheita ei tarvita. Lapset keksivät aina jonkin puheenaiheen.

- ✓ Pienryhmän keskustelutuokiossa oli hieman epävarma aikuinen yhdessä neljän 3-vuotiaan lapsen kanssa. Mistä oikein puhuttaisiin tulevan puolen tunnin ajan? Mitään suunnittelua ei kuitenkaan tarvittu, puheenaihe tuli luonnostaan – lapset puhuivat miltei 40 minuutin ajan apupyöristä. Kävi ilmi, että kaikilla lapsilla oli joko vanhempia sisarusia tai lapsia naapurustossa, joiden pyöristä oli otettu vastikään apupyörät pois. Aiheesta sukeutui sangen jännittävä ja mielenkiintoinen keskustelu!

Ulkoilua voi hyödyntää myös puheaikana. Toisinaan voi olla mukavaa poistua pihalta pienen lapsiryhmän kanssa ilman mitään erityistä syytä tai aikaa, josta olisi pidettävä kiinni. Silloin lapset ehtivät katsoa eri asioita ja kuunnella, mitä muut puhuvat.

Usein keskusteluihin yksittäisen lapsen kanssa jää liian vähän aikaa. Kielistrategiahankkeessa portfoliotehtävät ovat tarjonneet henkilökunnalle mahdollisuuden istua juttelemaan yhden lapsen kanssa kerrallaan. Sekä lapset että aikuiset antoivat arvoa näille kahdenkeskisille jutteluhetkille. Lapset saivat tällä tavoin aikuisen huomion puoleensa ja aikaa kertoa kuulumisiaan, ja aikuiset puolestaan saivat tilaisuuden tutustua lapseen.

Arkirutiinit

Päivittäiset arkirutiinit voivat antaa runsaasti aihetta keskusteluun ja kertomiseen, kunhan päiväohjelma ei ole liian täynnä. Käsien pesun, pukeutumisen, lepohetkeen valmistautumisen tai muun toiminnan ohessa henkilökunta ehtii hyvin kuuntelemaan, mitä lapset kertovat. Ateriat ovat myös oivia tilanteita keskusteluun edellyttäen, että ruokapöydässä saa puhua, vaikkei tietystikään ruoka suussa. Joissakin päiväkodeissa ei edelleenkään saa puhua ruokapöydässä, ja valitettavasti on myös päiväkoteja, joissa yksikään aikuinen ei istu yhdessä lasten kanssa aamupalapöydässä. Tällöin lapset usein istuvat yksikseen tuppisuina syömässä ruokaansa. Päiväkodin ohjelmaa on siis hyvä hieman tarkastella ja yrittää järjestää ateriat siten, että joku aikuisista istuu yhdessä lasten kanssa myös aamupalapöydässä.

Ulkoilua ei tavallisesti hyödynnetä kielellisessä mielessä. Lapset leikkivät usein keskenään, ja aikuiset valvovat leikkejä. Koska lapset ovat paljon ulkona, kahdesti ja toisinaan jopa kolmesti päivässä vähintään tunnin kerrallaan, käyttämättä jää runsaasti aikaa, jonka voisi hyödyntää suulliseen ilmaisuun.

Pienryhmätyöskentely

Päiväohjelmaa tarkasteltaessa voi hyvin miettiä, mahtuisiko päivään enemmän työskentelyä pienryhmissä tai yksin. Kaikkien lasten ei tarvitse tehdä samoja asioita samana päivänä tai edes samalla viikolla. Sen sijaan lapset tarvitsevat enemmän aikaa keskusteluihin pienryhmissä aikuisten ja muiden lasten kanssa. Pienryhmissä lapset voivat jutella, kertoa tarinoita, lukea satuja, toistaa tarinoita omin sanoin, puhua eri aiheista, pitää kokousta, lauluhetkeä, askarrella, tehdä puutöitä, leipoa jne.

- ✓ Monissa kielistrategiahankkeeseen osallistuneissa päiväkodeissa lapset jaetaan säännöllisesti pienryhmiin kuten Kettuihin, Jäniksiin ja Karhuihin. Kettujen leipoessa Karhut menevät ostamaan tarvikkeet omiin leipomisiinsa ja Jänikset jumppaavat. Pienryhmätyöskentely jatkuu aamupäivisin, jolloin kaikki kolme aikuista ovat paikalla. Ryhmällä on käytettävänä 1-2 tuntia askareisiinsa.

Kokoontumiset pienissä ja suurissa ryhmissä

Perinteisesti aamukokoontumiseen osallistuvat kaikki lapset kaikkina päivinä samaan aikaan. Tällaisessa kaikkien yhteisessä kokoontumisessa jotkut – useimmiten kielellisesti hyvin kehittyneet – lapset ottavat tai saavat puheaikaa. Yhdessä pidetyt kokoontumiset suosivat siksi kielellisesti kehittyneitä lapsia, kun taas kielellisesti heikommat lapset jäävät taka-alalle. Valitettavasti myös suurin osa henkilökunnan ajasta ja työstä menee järjestyksen pitämiseen, koska ryhmä saattaa tulla levottomaksi kaikkien lasten ollessa koolla. Jos sen sijaan kokoontuminen päätetään pitää pienryhmässä, useimmat lapset saavat puhumahdollisuuden ja tällöin myös ujut lapset uskaltavat avata suunsa. Lisäksi henkilökunta ehtii kuunnella paremmin, kun lapsia on vähemmän, ja vaihtelemalla pienryhmien kokoonpanoa lapset saavat tilaisuuden kuuntelemiseen ja puhumiseen useiden eri lasten ja aikuisten kanssa. Ryhmät voidaan muodostaa eri pohjalta esimerkiksi iän, aiheen, sukupuolen tai harrastusten mukaan. Yhteiset kokoontumiset voidaan varata erityisiä tilaisuuksia ja luonnollisesti eri juhlallisuuksia varten.

Vaihtelevat keskustelukumppanit

Lapset valitsevat usein leikkiinsä kaverin, joka puhuu samaa kieltä, koska silloin kommunikaatio onnistuu paremmin. Tämä johtaa siihen, että lapset, jotka eivät osaa niin hyvin suomea¹, eivät mielellään valitse leikkiinsä lapsia, jotka voisivat toimia kielellisinä esikuvina. Jotta nämä lapset oppisivat suomea¹,

¹¹ Alkuperäistekstissä ”ruotsia”.

heille on tarjottava mahdollisuuksia olla toisten lasten kanssa pienryhmissä, joissa he voivat luontevasti kuunnella toisia lapsia ja aikuisia ja jutella heidän kanssaan. Kun kielellisesti heikommassa asemassa oleville lapsille tarjotaan mahdollisuuksia puhumiseen eri aiheista ja eri yhteyksissä, he saavat uusia kielellisiä kokemuksia, mikä kehittää heidän kieltään.

Lasten kuunteleminen

Henkilökunnan tehtäviin kuuluu puhua kaikkien lasten kanssa päivittäin, mutta hiljaiset lapset saattavat toisinaan jäädä huomiotta. Jotta näin ei kävisi, olisi hyvä pitää kirjaa siitä, keiden kanssa on puhunut, koska silloin huomaa, jos joku lapsi jää vaille huomiota. Henkilökunnan on hyvä muistaa puhua paljon myös niiden lasten kanssa, jotka itse puhuvat vähiten.

Kaikkien lasten on saatava mahdollisuus kertoa kaikessa rauhassa ajatuksistaan kiinnostuneelle ja kuuntelevalle aikuiselle ilman, että muut lapset hulinoivat ympärillä. Myös sellaisten lasten kertomisen taito kehittyy, jotka eivät ole niin tottuneita kertojia, jos henkilökunta osoittaa kunnioittavansa lasta, on kiinnostunut ja utelias sekä kuuntelee aktiivisesti eikä keskeytä lasta.

- ✓ Eräessä päiväkodissa henkilökunnalla on lista lasten nimistä ja päivämääristä. Päivän lopuksi työntekijät merkitsevät rastin niiden lasten kohdalle, joiden kanssa ovat puhuneet. Tällä tavoin on helppo huomata, keihin on kiinnitettävä enemmän huomiota.

Kertomistehtävät

Lapsen auttaminen kehittämään kertomisen taitoaan ei pelkästään edistä lapsen kielellistä kehitystä, vaan sillä on merkitystä muullekin kehitykselle. Kun lapsi osaa yhden (tai useamman) kielen kunnolla, hänellä on mahdollisuus ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan sekä selvittää kommunikaatiosta ja leikeistä. Kertomiseen tottumattomia lapsia voi kannustaa eri tehtävien avulla. Lapsia voi esimerkiksi pyytää kertomaan kokemuksistaan, piirustuksistaan, legorakennelmistaan, valokuvista, lehtileikkeistä, kiiltokuvista, saduista, haaveista tai vaikkapa siitä, mitä he ovat askarrelleet päiväkodissa. Henkilökunta voi myös haastatella lapsia etukäteen tulevista aiheista. Näin henkilökunta saa tietää, mitä lapset jo osaavat, tietävät tai ajattelevat asiasta. Kahdenkeskiset juttelutuokiot auttavat myös tutustumaan lapseen paremmin kuin suuressa ryhmässä. Tällaisen suunnitellun toiminnan avulla

henkilökunta pystyy keskittymään yhteen lapseen kerrallaan, kuuntelemaan, osoittamaan mielenkiintoa lasta kohtaan ja esittämään kysymyksiä. Kielistrategiahankkeessa käytettiin ns. portfoliotehtäviä nimenomaan antamaan lapsille lisää puheaikaa.

Dokumentointi

Pienryhmissä tai kahdenkeskisissä juttelutuokioissa henkilökunnalla on mahdollisuus dokumentoida lapsen kieltä ja ajatuksia. Dokumentointi voi myöhemmin luoda pohjan toiminnan suunnittelulle ja arvioinnille jatkossa. Dokumentoimalla lasten kieltä henkilökunta voi kehittää ammattimaisemman työtteen, joka tarjoaa myös vakaan pohjan vanhempien kanssa tehtävälle yhteistyölle.

Lapsen kielen dokumentointi ei ole vaikeaa, ja tässäkin harjoitus tekee mestarin. Lasten voi antaa kertoa esimerkiksi piirustuksistaan ja aikuinen kirjaa lapsen kertomuksen paperille. Tottumattomat kertojat käyttävät usein vain yhtä tai kahta sanaa; he voivat esimerkiksi kertoa, että kuvassa on vene, kun taas tottuneet kertojat kuvailevat veneen väriä, kokoa, toimintoja, määränpäättä, matkustajia jne. Aikuinen voi auttaa tottumattomia kertojia alkuun osoittamalla mielenkiintoa ja tekemällä kysymyksiä. Kun lapset myöhemmin tottuvat kertomiseen ja aikuisen osoittamaan huomioon, ei kysymyksiä enää tarvita.

Ajan myötä kun henkilökunta on tottunut kuuntelemaan lapsia ja kirjaamaan heidän ajatuksia, henkilökunta voi seurata lasten leikkejä ja kirjoittaa leikkiin kuuluvia vuoropuheluja ja eri vaiheita. Ulkona lasten leikkiessä vapaasti ja usein pienemmissä ryhmissä on hyviä tilaisuuksia seurata lasten leikkejä paperi ja kynä kädessä.

Lukuvinkkejä: Kirjat Reggio Emilian päiväkodeista

Portföljmetodikens möjligheter i förskolan och skolan, kirj. Bern, K., Frööjd, D., Torén, B. (2001)

Kolmas osio

Kielen kehittymistä edistävä ympäristö

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2004) mukaan varhaiskasvatusympäristö muodostuu fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kokonaisuudesta. Hyvä varhaiskasvatusympäristö tukee lapsen kielen kehitystä. Hyvä varhaiskasvatusympäristö herättää lapsen uteliaisuuden, tarjoaa kokemuksia, kannustaa lasta ilmaisemaan itseään eri tavoin ja antaa lapselle mahdollisuuden kerrata ja toistaa asioita.

Ympäristöllä tarkoitetaan usein fyysisiä rakennuksia, sisustusta ja materiaaleja. Oleellisinta ympäristössä on kuitenkin aikuisten luoma ilmapiiri. Turvallisessa ja myönteisessä ympäristössä lapset voivat ja uskaltavat ilmaista itseään eri tavoin. Laulut, rytmi ja musiikki muodostavat spontaanin osan päivittäisestä toiminnasta. Lapset tuntevat, että heistä välitetään ja että aikuiset kuuntelevat lapsia ja ovat kiinnostuneita heidän tekemisistään. Kieltä kehittävässä ympäristössä tarvitaan kielestä tietoisia aikuisia, jotka pystyvät luomaan lapselle kielen kehityksen kannalta suotuisat edellytykset. On myös tärkeää huolehtia siitä, että saatavilla on kirjoja ja että lapsille jää aikaa ja halua kirjojen lukemiseen.

Kieltä kehittävä päiväkotiympäristö

Hyvä kielellinen ympäristö on sellainen, jossa on paljon kirjoja ja aikuisia, jotka haluavat lukea lapsille. Ääneen lukeminen on lapsista hauskaa, se inspiroi ja herättää mielenkiintoa sekä pitkällä tähtäimellä valmistaa lukemaan oppimiseen. Valitettavasti päiväkotien budjetti on usein varsin rajallinen, ja aineisto kuluu ahkerassa käytössä, mikä näkyy mm. kirjahyllyjen kuluneissa ja teipatuissa kirjoissa. Koska rahaa on aina liian vähän, kannattaa pitää yhteyttä lähikirjastoon, josta saa lainata hyviä ja uusia kirjoja. Kirjastosta voi myös kysyä, voisiko kirjaston henkilökunta kerätä päiväkotia varten kirjakassin tai eri aiheita tai vuodenaikoja käsitteleviä kirjoja sisältävän kirjalaatikon.

On tärkeää antaa lapselle kielellisiä virikkeitä ja herättää lapsen mielenkiinto kieltä kohtaan jo päiväkodissa. Kirjat eivät kiinnosta lapsia eikä lapsi opi lukemaan, ellei häntä ensin tutustuteta kirjoihin ja teksteihin. Erilaisia kirjoja ja tekstejä on tästä syystä oltava näkyvillä päiväkodissa. Lasten nähtävälle voidaan asettaa muun muassa lasten kertomuksia, kuvauksia, eri aiheita käsitteleviä tietopohjaisia tekstejä, lauluja, loruja, riimittelyjä, havaintoja lasten leikeistä ja viikon paras kirja. Päiväkodin kaikilla osastoilla on hyvä olla rauhallinen nurkkaus lukuhetkiä varten. Lukunurkkauksessa voi olla sohva, joka

on sijoitettu siten, että se on erotettu lasten leikkipaikasta, ja kirjahylly tai vaikkapa korillinen kirjoja. Päiväkodin päiväohjelma on hyvä suunnitella siten, että aikuinen voi istua sohvassa muutaman lapsen kanssa päivittäin lyhyemmän tai pidemmän lukuhetken ajan. Lasten kanssa rauhassa vietetty lukuhetki toimii kirjallisena "imetystuokiona" lasten istuessa lähellä aikuista kuuntelemassa tarinaa.

- ✓ Yhdessä päiväkodissa järjestettiin erillisiä sohvahetkiä, jolloin aikuiset istuivat vuorollaan sohvalla lukemassa lapsille kirjoja pidemmän ajan kerrallaan. Lapset tulivat kuuntelemaan tarinaa vähäksi aikaa ja palasivat sitten omiin touhuihinsa. Tällä tavoin ryhmän äänitaso laski ja levottomuus väheni.

Päiväkotiin voi järjestää erillisen pöydän, jossa on näytteillä materiaalia, joka innostaa lasta tutkimaan ja löytämään kirjakielen.

Lähiympäristö

Päiväkodissa opittava kieli on sidottu päiväkotimaailmaan. Siellä lapsi oppii leluihin, peleihin, aterioiden, rutiineihin ja vaatteisiin liittyvää sanastoa. Kirjojen välityksellä lapsi oppii myös päiväkodin ulkopuolista maailmaa kuvaavia sanoja ja ilmaisuja. Astumalla ulos päiväkodin pihapiiristä lapselle tulevat tutuksi lähiympäristöä kuvaavat sanat kuten asfaltti, jalkakäytävä, bussi, liukuportaat jne. Tekemällä retkiä luontoon, teatteriin ja museoon lapsen sanavarasto kasvaa samoin kuin kävelyretkellä korttelin ympäri, urheilukentälle tai kauppaan – edellyttäen, että päiväkodin henkilöstö tarjoaa lapsille aktiivisesti ja tietoisesti sanoja, jotka kuvaavat koettua.

Vaihtelevat tekstit

Kielellisiä virikkeitä antavassa ympäristössä lapsi voi tutustua moniin erilaisiin kirjoihin. Tietokirjat, satukirjat, kuvakirjat, laulukirjat, runokirjat, arvoituksia ja vitsejä sisältävät kirjat ja lehdet tuovat vaihtelua, ja siksi niitä tulisi olla kaikilla osastoilla. Lukea voi kuitenkin muutakin kuin kovien kansien väliin painettua tekstiä kuten lasten itsensä tuottamia tekstejä: loruja, riimejä ja eri aiheita koskevia tekstejä. Nämä tekstit voi ripustaa seinälle kaikkien nähtäväksi.

Lasten saatavilla tulee aina olla kirjoja, ja lasten tulee saada oppia käsittelemään kirjoja varovasti. Kirjat on hyvä sijoittaa lukunurkkauksen mukavan sohvan lähelle. Siellä lapset voivat istua katselemassa kirjoja tai aikuinen voi lukea lapsille ääneen. On hyvä, että lapsille luetaan ja kerrotaan satuja. Lapset saavat vielä enemmän kielellisiä virikkeitä, jos kuullusta sadusta keskustellaan jälkeenpäin tai satu kerrotaan uudelleen omin sanoin taikka sitä

työstetään muuten. On myös hyvä muistaa, ettei lukuhetkien tarvitse olla yhtä pitkiä kaikkina päivinä.

Lapsia voi myös pyytää tuomaan omia kirjoja päiväkotiin, sillä se tuo vaihtelua lukemiseen. Aikuiset ovat toisinaan huolissaan siitä, että lapset valitsevat kirjoja, jotka eivät ole niin hyviä, mutta syytä huoleen ei ole; jos lapset saavat tutustua erityyppisiin kirjoihin, he huomaavat vähitellen itse, mitkä ovat hyviä kirjoja ja mitkä huonoja. Lasten päiväkotiin tuomia kirjoja on hyvä lukea useampaan otteeseen ja myös pienryhmissä, lapsia voi myös pyytää esittelemään suosikkikirjansa. Ehkäpä lapset voisivat lainata kotiinsa päiväkodin kirjoja?

Kuvakirjat ja kuvattomat kirjat

Kuvakirjat ovat hyviä, kun luetaan useammalle lapselle yhdellä kertaa, koska lasten on helpompi keskittyä kuuntelemiseen, jos he voivat samaan aikaan katsoa kuvia. Pienryhmässä lapset jaksavat sen sijaan keskittyä kuuntelemaan kirjoja, joissa ei ole kuvia. Silloin on aikaa pysähtyä keskustelemaan tarinasta, ja lapset saavat myös keskeyttää ja esittää kysymyksiä. Lapset voivat maata patjalla ja kuunnella tarinaa, jolloin he harjoittavat taitoaan nähdä, mitä tarinoissa tapahtuu. Tutkijoiden mukaan nykyajan kuvallisessa maailmassa elävien lasten voi olla vaikeaa luoda omia kuvia mielikuvituksessaan.

Lapset tutkivat tekstejä

Lapset ovat luonnostaan yhtä kiinnostuneita luvuista ja kirjaimista kuin esimerkiksi hämähäkeistä ja muurahaisista. He haluavat myös kirjoittaa itse, ja tästä syystä on hyvä aloittaa kirjallisen tietoisuuden herättäminen jo päiväkodissa. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että lapset opetettaisiin lukemaan tai kirjoittamaan. Päiväkodin seinälle voi ripustaa aakkoset ja lapsille voi järjestää erillisen pöydän, jonka ääressä heillä on mahdollisuus leikkiä tekstien parissa ja tutkia tekstejä. Lasten pöydällä voi olla muun muassa erikokoisia paperiarkkeja, ruutupaperia ja viivoitettua paperia, käytöstä poistettuja lomakkeita, joita lapset voivat käyttää leikeissään, kyniä ja kirjaimia. Pöydällä voi myös olla laatikoita ja rasioita, joissa on ajankohtaisia loruja ja runoja tai lasten nimet muovitetuilla korteilla. Laulujen sanoja, loruja ja runoja sekä muita tärkeitä tekstejä voi ripustaa seinille lasten nähtäville. Laatikoihin voi liimata laput, joissa kerrotaan, mitä laatikossa on, ja lapsia voi kannustaa tekemään omia muistilappuja. Lapset voivat sanella tekstejä, jotka aikuiset kirjaavat paperille lasten nähden. Lapset ja aikuiset voivat lähteä

yhdessä tekstien löytöretkelle päiväkotiin, pihalle tai kaupungille ja lasten voi antaa etsiä tekstejä kotoaan.

Eläytyvä lukeminen

Satuja, tarinoita ja faktatekstejä voi lukea monin eri tavoin. Tästä johtuen on hyvä kiinnittää huomiota ääneen lukemiseen. Ääneen lukeminen vaatii nimittäin harjoitusta. Aikuisen lukiessa sävykkäästi ja eläytyen lapsi pystyy keskittymään tarinaan paremmin. Samalla lapsi saa hyvän kielellisen mallin ja esimerkin rikkaasta kielenkäytöstä.

Joissakin päiväkodeissa satuja luetaan ainoastaan lepopohetkenä. Tuolloin lukemisen tarkoituksena on saada lapset rauhoittumaan ja nukahtamaan. Tästä johtuen lukutapa on usein rauhallinen, hidas ja hieman unettava. Sadut ovat kuitenkin harvoin hidastempoisia, sen sijaan niissä on jännitystä ja hassuja tapahtumia, asioita, joita on hyvä korostaa kuiskaamalla, tauottamalla ja ääntä korottamalla. Aikuisen on hyvä pitää mielessä, että lapset kenties ryhtyvät pitämään kirjoja eräänlaisina "unilääkkeinä", jos kirjoja luetaan ainoastaan lepopohetkenä. Kuka haluaisi silloin oppia lukemaan kirjoja itse?

Leikit ja pelit

Erilaiset lasten tietoisuutta kielestä kehittävät leikit ja pelit voivat muodostaa luonnollisen osan kaikkea toimintaa, eikä kieleen perustuvia leikkejä tai pelejä tarvitse säästää erityisiin kokoontumisiin. Loruja ja runoja voi käyttää mm. pukeutumisen ja ruokailun yhteydessä, vessajonossa, ennen ja jälkeen lepopohetken ja pihalla. Kaikkien lasten ei tarvitse osallistua yhtä aikaa kielileikkeihin, vaan leikin voi hyvin keskittää pienryhmiin. Aikuinen voi kannustaa lapsia opettelemaan uusia loruja ja riimejä, kertomaan vitsejä, arvoituksia, hauskoja juttuja, keksimään omia satuja tai kertomaan tuttuja satuja omin sanoin.

- ✓ Eräässä päiväkodissa hampaiden pesun jälkeen käytetään lorupussia siirryttäessä viettämään lepopohetkeä. Aikuinen on lepohuoneen ovella ja lapset, joiden hampaat on jo pesty, tulevat iloisesti aikuisen luo istumaan ja kuuntelemaan muiden lasten loruja ja riimitelyjä odottaessaan omaa vuoroaan. Kaikki lapset saavat valita jonkin lorun ennen päiväunille menoa.
- ✓ Siirtymistä vaatenaulakolta osastolle voidaan myös käyttää kielellisenä leikkihetkenä. Kun lapset ovat riisuneet ulkovaatteet päältänsä, siirtymisen sujuvuutta voidaan edesauttaa leikillä. Lapset saavat siirtyä sisälle esimerkiksi nimensä alkukirjaimen mukaan. *"Kaikki ne, joiden nimi alkaa e:llä, saavat mennä sisään"* tai *"Ne, jotka keksivät joulu-alkuisen sanan, saavat mennä sisään"*.

Markkinoilla on runsaasti pelejä, joita voi käyttää lasten kielellisenä virikkeenä. Pelejä voi myös valmistaa itse.

- ✓ Espoossa on käytössä *Toivomuspeli*, joka kehittää lasten kertomisen taitoa ja selvittää aikuisille lasten käsitystä päiväkodin toiminnasta. Toivomuspeli on noppapeli, jota pelaavat kaksi lasta ja yksi aikuinen. Aikuinen lukee kysymykset ja kirjoittaa lasten vastaukset. Pelissä on neljä aihealuetta: päiväkodin rutiinit, kaverit, leikkiminen ja oppiminen sekä aikuiset. Kysymykset voivat vaihdella päiväkodin tarpeiden mukaan. Kysymykset voivat olla esimerkiksi tällaisia:
Mikä sinusta on päiväkodissa hauskinta?
Miksi päiväkodissa pidetään lepopohetki?
Pelottaako sinua jokin päiväkodissa?
Saatko leikkiä rauhassa?
Kerro jostain hauskasta leikistä!
Tunnetko kaikki päiväkodin aikuiset?
Ehtivätkö aikuiset lohduttamaan, jos olet surullinen?
- ✓ Toinen luova ja kielellisiä virikkeitä antava peli on *Find the Link*. Pelissä on kaksi kuvaa, jotka ovat yhdistettävissä eri tavoin. Lapset selittävät ja perustelevat, millä perusteella he valitsevat kuvat. Yksi tyttö laittoi kattilaa ja lapiota esittävät kuvat vierekkäin. Hän perusteli tätä sillä, että molemmat on tehty metallista. Toisen lapsen mielestä kattila ja lappio kuuluvat yhteen, koska kattilasta voi kaataa ruokaa, joka käännetään kompostiin lapiion avulla.
- ✓ Päiväkodissa voi myös pelata eräänlaista "matkalaukkupeliä"². Pelin ideana on, että kaikki osallistujat saavat pienen laukun, johon he pakkaavat vuorollaan tavaroita eli kortteja, jotka kuvaavat jotakin esinettä. Kortit voivat kuvata vaatteita, hygieniatarvikkeita, eläimiä, ruokaa, kasveja ja muita esineitä. Lapset saavat kertoa, mihin ovat matkalla ja perustella, miksi ovat ottaneet valitsemansa esineet matkalle.

On myös lukuisia muita pelejä, jotka on erityisesti tarkoitettu lasten kielen kehittämiseen. Tällaisia pelejä ovat mm. erilaiset sanaselityspelit, lukuleikit, ajanmääreitä sisältävät leikit, äänilotto jne.

Lasten ajatusten saattaminen näkyviksi

Lasten kerronnan tietoinen dokumentointi on tärkeää. Dokumentointia voidaan käyttää toisaalta päivittäisen työn suunnittelun ja arvioinnin perustana ja toisaalta tutustuttamaan vanhemmat päiväkodin toimintaan. Lisäksi lasten ajatukset tulevat kirjoittamisen myötä näkyviksi, ja lapset oppivat ymmärtämään, että sanottu voidaan kirjoittaa ja kirjoitettu lukea. He kokevat myös aikuisten arvostavan heidän kertomuksiaan. Tästä johtuen on hyvä kirjata lasten tuottamat tekstit paperille ja sijoittaa ne nähtäville siten, että lapset ja vanhemmat voivat nähdä tekstit.

² Pelissä voi käyttää Ravensburgin saksankielisellä nimellä myytävän pelin *Koffer packen (Packa kappsäcken)* tarvikkeita.

Päiväkodin toiminnasta voi kertoa lasten haastattelujen, lasten kertomien satujen tai ryhmän yhteisten tekstien taikka viikon lorun, laulun tai runon avulla. Legorakennuksen selostus voidaan ripustaa rakennuksen viereen ja linnunpöntön piirustukset valmiin linnunpöntön viereen. Seinälle voi myös ripustaa kakkuohjeen, lasten kirjeet joulupukille, lasten keräämiä hienoja sanoja, tietyllä kirjaimella alkavia sanoja, lasten nimet, aikuisten nimet, päiväkodin nimen ja osoitteen, kuvaukset lasten tekemistä taideteoksista, lasten tekemien esineiden teema- ja projektiselostukset, valokuvia ja tekstejä, lasten keräämiä riimitteilyjä, suosikkiammattien ja lemmikkien kuvauksia jne.

Havainnot lapsen leikeistä, lapsen kanssa tehdyt haastattelut ja lapsen itsensä kertomat sadut lisätään lapsen omaan portfolioon. Portfoliot tulee sijoittaa siten, että lapset pääsevät katsomaan, mitä heidän portfolioissaan on ja mielellään myös vanhempien nähtäville.

Neljäs osio

Kasvatuskumppanuus

On tärkeää, että päiväkodissa tehtävää työtä ei enää nähdä työnä, josta päiväkodin henkilöstö on yksin vastuussa, vaan kaikki tehdään yhteistyössä vanhempien kanssa. Päiväkodeissa on aina tehty eriasteista yhteistyötä vanhempien kanssa, osin päivittäisen kanssakäymisen myötä ja osin vanhempainiltojen, juhlien, vanhempainvarttien ja muiden keskustelujen myötä. Useimmiten informaatio on kuitenkin kulkenut päiväkodista koteihin. Kasvatuskumppanuudessa on oleellista, että vanhemmat ja päiväkodin henkilöstö tekevät yhä enenevässä määrin yhteistyötä lapsen edun nimissä. Tarkoitus on, että päiväkodin henkilöstö oppii tuntemaan lasta paremmin tämän vanhempien välittämän tiedon kautta ja toisaalta vanhemmat saavat paremmat mahdollisuudet vaikuttaa lapsen arkeen päiväkodissa. Jotta tämä olisi mahdollista, vanhempien tulee oppia tuntemaan päiväkodin arkea paremmin ja päiväkodin henkilöstön puolestaan tulee oppia ymmärtämään vanhempien näkemyksiä paremmin.

Kielistrategiahankkeessa käytettiin kielikyselyä, portfoliotehtäviä ja kirjakasseja kannustamaan ja syventämään lapsen kielen kehittymiseen tähtäävää yhteistyötä.

Lapsen kieli

Tiedot lapsen kielitaustasta ovat usein puutteelliset lapsen aloittaessa päivähoidossa. Ainoa saatavilla oleva tieto koskee vanhempien virallista kieliryhmää. Tilanteen parantamiseksi kielistrategiahankkeessa mukana olleet päiväkodit ottivat käyttöön kielikyselyn, jossa kysyttiin muun muassa mitä kieltä tai kieliä perheessä, lähisuvussa tai ystäväpiirissä käytetään. Kyselyn ansiosta henkilökunnan on helpompi käydä tarkoituksenmukaista keskustelua lapsen kielestä.

On eduksi, mikäli vanhemmat voivat käydä tutustumassa päiväkotiin ilman lasta ennen kuin lapsi aloittaa päiväkodissa. Jos vanhemmat ja henkilökunta tapaavat toisensa ilman, että lapsi on läsnä, keskusteluun jää enemmän aikaa, ja henkilökunta voi kertoa päiväkodin päivaohjelmasta ja rutiineista. Tässä yhteydessä vanhemmat voivat myös vastata kielikyselyyn, ja samanaikaisesti on mahdollista keskustella lapsen kielellisestä kehityksestä.

Keskustelu kielestä

Vanhempaintapaamisten yhteydessä henkilökunta voi keskustella vanhempien kanssa lapsen kielellisestä kehityksestä, kotona käytettävistä kielistrategioista ja tarvittaessa myös koulunkäyntikielen valinnasta.

Dokumentointi vanhempien kanssa käytävien keskustelujen pohjaksi

Henkilökunnan dokumentoidessa säännöllisesti päiväkodin toimintaa vanhemmat pääsevät osallisiksi päiväkodin toiminnasta dokumentoinnin avulla. Dokumentointiin voi liittää kuukausikirjeet, aikuisten havainnot lapsesta, haastattelut, valokuvia, projektikuvauksia jne. Kaikilla lapsilla voi myös olla oma henkilökohtainen kehitysportfolionsa, jonka pitäminen voidaan aloittaa välittömästi lapsen aloittaessa päiväkodissa. Kehitysportfolioon voi liittää jatkuvasti lapsen piirustuksia ja askartelutuotoksia sekä henkilökunnan havaintoja lapsesta. Portfoliotehtävien avulla henkilökunta voi myös keskustella lapsen kielestä ja kielellisestä kehityksestä vanhempien kanssa. (Portfoliotehtävistä enemmän kohdassa Kieliportfolio)

Vanhempien ja lapsen väliset keskustelut

Vanhemmat ovat arvokkaita kielellisiä esikuvia lapsilleen, ja siksi on tärkeää, että vanhemmilla on aikaa keskustella lastensa kanssa. Henkilökunta voi kehottaa vanhempia käyttämään kaikki mahdolliset tilaisuudet keskusteluihin lasten kanssa, kertomaan lapsille, mitä he tekevät kotona ja töissä sekä kuuntelemaan lapsen kertomuksia. On myös tärkeää, että vanhemmat lukevat lapsilleen.

Lukuvinkkejä vanhemmille ja lapsille

Vanhempia on hyvä kannustaa lukemaan lapsilleen lasten aloittaessa päiväkodissa pikkulasten ryhmässä. Vanhemmat voivat myös lainata kirjoja päiväkodista, ja päiväkotia voi antaa lukuvinkkejä ja ripustaa kirja-arvosteluja ilmoitustauluille ja muille näkyville paikoille. Lisäksi on hyvä vaihdella kirjatarjontaa ja kannustaa vanhempia keskustelemaan luetusta. Vanhempainiltoihin voi myös kutsua kirjastotyöntekijöitä kertomaan kirjoista. Kirjastot voivat mahdollisesti myös koota kirjakassin päiväkotia varten. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa kirjastoista tuttu Vartti päivässä -menetelmä. Vartti päivässä on tarkoitettu koululaisia varten, mutta yhtä hyvin menetelmää voi soveltaa jo päiväkotikäisiin lapsiin.

Päiväkodin kieli kotona

Kasvatuskumppanuudessa vanhemmat ja päiväkodin henkilökunta tekevät yhteistyötä lapsen parhaaksi. Henkilökunnan tehtävä on tukea lapsen kielen kehitystä päivähoidossa vanhempien antaessa lapselleen kielellisiä virikkeitä kotona. Koska on tärkeää, että lapset pitävät vanhempiaan myös kirjakielisinä esikuvinaan, lapsille voi antaa tehtäväksi ottaa päiväkotiin mukaan äidin tai isän lempisatu, laulu, loru tai muu lapsuusmuisto. Vanhemmat voivat esimerkiksi kertoa tai lukea lapselleen ja kirjoittaa tekstin jälkikäteen päiväkotiin vietäväksi. Päiväkodissa lapsen tehtävänä on kertoa tarina toisille lapsille tai henkilökunta voi lukea tarinan ääneen ja liittää sen sitten lapsen portfolioon.

Useimmat vanhemmat lukevat satuja lapsilleen. Päiväkodin tarjoamat kirjakassit tarjoavat vanhemmille vaihtelua lukemiseen ja ne voivat jopa kannustaa vanhempia lukemaan lapsilleen enemmän.

Lapset voivat myös ottaa pehmoeläimen kotoa päiväkotiin. Pehmoeläin voi kannustaa käyttämään päiväkodissa käytettyä kieltä kotona; henkilökunta voi esimerkiksi pyytää lasta ja vanhempia pitämään päiväkirjaa pehmoeläimen käynnistä päiväkodissa. Henkilökunta voi sitten lukea päiväkirjasta kaikille lapsille ryhmässä, jotta lapset huomaavat, että kirjoittaa voi muuallakin kuin päiväkodissa: kotona puhuttu ja sanottu voidaan yhtä lailla kirjata paperille ja lukea ryhmälle ääneen.

Kieliportfolio

Kielistrategiahankkeeseen osallistuneet päiväkodit saivat tehtäväksi kieliportfolion käynnistämisen. Portfolion oli tarkoitus luoda perusta kielen kehittämiseen tähtäävän toiminnan suunnittelulle sekä toimia vanhempien kanssa käytävän kielikeskustelun pohjana.

Kieliportfolio

- Antaa lapselle mahdollisuuden seurata kielensä kehitystä ja tarjoaa lapselle virikkeitä kielen kehittämiseen
- Lisää päiväkodin henkilökunnan tietoisuutta lapsen kielestä ja opettaa henkilökuntaa kuuntelemaan lasta ja dokumentoimaan lapsen kieltä
- Antaa vanhemmille mahdollisuuden seurata lapsen kielen kehitystä ja keskustella lapsen kielestä.

Kieliportfolio

Kielistrategiahankkeeseen osallistuneet päiväkodit saivat tehtäväksi kieliportfolion käynnistämisen. Portfolion oli tarkoitus luoda perusta kielen kehittämiseen tähtäävän toiminnan suunnittelulle sekä toimia vanhempien kanssa käytävän kielikeskustelun pohjana.

Kieliportfolion ansiosta lapsilla on mahdollisuus seurata kielensä kehitystä ja saada virikkeitä kielen kehittämiseen. Kieliportfolion myötä päiväkodin henkilökunnan tietoisuus lapsen kielestä lisääntyy ja henkilökunta oppii kuuntelemaan lasta ja dokumentoimaan lapsen kieltä. Samalla vanhemmat saavat mahdollisuuden seurata lapsensa kielen kehitystä ja keskustella lapsen kielestä.

Kieliportfolio antaa kuvan lapsen senhetkisestä kielellisestä kehityksestä. Jotta lapsen kielestä saataisiin mahdollisimman lavea kuva, portfolion lähtökohdaksi on valittu neljä erilaista kielellistä tehtävää. Tehtävät eivät ole testejä, vaan niiden tavoitteena on kuvata lapsen kielen eri ulottuvuuksia. Kielelliset ulottuvuudet ovat kertominen, yhdistäminen tai suhteuttaminen, nimeäminen ja kuvaileminen. Tehtäviä voi vaihdella ja ne voidaan tehdä vuosittain. Portfolioon sisältyy myös vanhemmille suunnattu kielikysely.

Portfoliotehtävien hyvä puoli on se, että ne antavat päiväkodin henkilökunnalle hyvän kuvan lapsen senhetkisestä kielellisestä kehityksestä, ja

samalla lapsi saa tilaisuuden olla kahden kesken henkilökuntaan kuuluvan aikuisen kanssa. Kun lapsi tekee tehtävät yhdessä aikuisen kanssa, tämä tulee tietoiseksi lapsen kielellisestä kehityksestä ja hänen taitonsa kuunnella kehittyä.

- ✓ Nikkilän päiväkodin Bläcklockanin ryhmässä portfolioit olivat sekä lasten että vanhempien helposti saatavilla, koska ne oli sijoitettu eteisessä olevaan matalaan hyllyyn. Lapset katselivat mielellään omia portfolioitaan ja esittelivät niitä vanhemmilleen.

Kielikysely

Mitä kieltä tai kieliä lapsen lähiympäristö käyttää puhuessaan lapselle? Merkitse rastilla.

	Ruotsi (yleiskieli)	Ruotsi (murre)	Suomi (yleiskieli)	Suomi (murre)	Muu kieli, mikä/mitkä?
1. Äiti					
2. Sisarukset					
3. Äidinäiti					
4. Äidinisä					
5. Äidin avopuoliso					
6. Äidin avopuolison lapset					
7. Isä					
8. Isän avopuoliso					
9. Isän avopuolison lapset					
10. Isänisä					
11. Isänäiti					
12. Kaverit					
13. Mitä kieltä lapsi puhuu					
- äitinsä kanssa?					
- isänsä kanssa?					
- sisarustensa kanssa?					
14. Mitä kieltä kotona käytetään kun lapselle luetaan?					
15. Millä kielellä lapsi kuuntelee radiota tai katselee tv:tä?					
16. Minkä ikäisenä lapsi aloitti ruotsinkielisessä päiväkodissa? _____					

Kertominen

Lapsille annetaan tehtäväksi esimerkiksi kuulemansa sadun piirtäminen ja kertominen. Lapset voivat myös kertoa tekemästään vierailusta tai piirustuksesta taikka näkemästään teatteriesityksestä.

Yhdistäminen tai suhteuttaminen

Lapset saavat valita kaksi kiiltokuvaa, jotka liimataan paperille. Tämän jälkeen lapset saavat kertoa kuvista ja yhdistellä valitsemansa kaksi kuvaa toisiinsa, niin että tulokseksi syntyy tarina.

Nimeäminen

Lapset saavat kurkistaa laatikkoon, jossa on erilaisia esineitä ja mainita esineet nimeltä. Laatikkoon voidaan täyttää ajankohtaisilla esineillä. Syksyisin laatikkoon voi laittaa lehtiä, kiviä, keppejä, käpyjä, höyheniä ja muuta metsäretkeltä mukaan tarttunutta. Silloin kun päiväkodissa keskustellaan väreistä, laatikkoon voidaan laittaa erivärisiä esineitä. Henkilökunta kirjaa tarkalleen, miten lapset kuvailevat laatikon sisältöä.

Kuvaileminen

Lapset saavat tehtäväksi kuvailla muutamia esineitä tai kuvia. Kielistrategiahankkeessa käytettiin pientä sinistä kassia, jonka sisällä oli joko pieni pupu tai nalle, jolla oli tossut, lippalakki, vyö sekä pieni kassi, jonka sisällä oli kirja tai muutamia taidekuvakortteja.

Onnea matkaan!

Monet lapset viettävät päiväkodissa suuren osan päivästä, toisinaan jopa yli kahdeksan tuntia päivässä. Tästä syystä on täysin selvää, että henkilökunta, päiväkodin kieliympäristö ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö jättävät jälkensä lapsen kielelliseen kehitykseen. Suunniteltujen ja tavoitteellisten kielellisten virikkeiden ansiosta me aikuiset voimme yhdessä antaa lapselle hyvät välineet kielen kehittämiseksi. Kun vielä pidämme mielessä sen, että toimimme kaiken aikaa kielellisinä malleina lapsille ja annamme heille mahdollisuuden kuulla ja käyttää kieltä sekä keskusteluissa että tarinoiden kertomisessa, luomme lapsille hyvät onnistumisen edellytykset. Olemme avainasemassa ja voimme vaikuttaa lapsen saamien kielellisten virikkeiden määrään ja laatuun. Lasten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö vaikuttaa luonnollisesti lasten kielelliseen kehitykseen.

Onnea matkaan työssäsi kielen kehittäjänä! Työpanoksesi on tärkeä!